

כיוונים בהוצאת ספרי הראשונים

נוסח מקוצר ומצומצם של מאמר זה נתפרסם בתוך חוברת „ספרי ראשונים“ (רשימה ביבליוגרפית על ספרי הלכה של ראשונים שראו אור לראשונה בשנים תשי״ט–תשכ״ז, מאת י. תא שמע) ירושלים, אלול תשכ״ז.

אין הכוונה לדון כאן במכלול בעיות האדיציה (ההדרה) בכלל, ולא זו של הספרות התורנית-הרבנית בפרט¹. נעשה נסיון צנוע, ללמוד ולהסיק לקחים ומסקנות על כיוונים ומגמות בהוצאת ספרי ראשונים, בזמן האחרון. נבדוק אם התפתחות הטיפול בהוצאת הראשונים עולה בקנה אחד, עם האפשרויות הרחבות והתנאים המצוינים, כיום, ואת מידת ניצול אפשרויות אלה.

בראש ובראשונה, יש להבחין בין סוגי העוסקים והמעוניינים בספרות זו, דבר המשפיע רבות על אופן הטיפול וצורת ההוצאה. יש מהם שעיקר ענינם ומגמתם במה שניתן להגדיר, בצורה, בנגוד לתוכן², אם מן הבחינה ההיסטורית, ואם מן הבחינה הלשונית. לאחרונה נתקבל כבר יותר ויותר העקרון כי גם מלאכת ההיסטוריון, כמו מלאכת חוקר הלשון, לא תוכל להיות נכונה ומוסמכת אם יטול כאבני יסוד לבנינו את ספרי הדפוס. הן בשל אי שלימות החומר, והן בשל אי דיוק. דרך משל בלבד, עבודתו החשובה של מ״צ סגל, „דקדוק לשון המשנה“ (ת״א תרצ״ו), לקויה הרבה, בשל השתמשות המחבר בספרי דפוס בלבד³. וכן עבודות מדעיות שונות בדקדוק הארמי הבבלי נכשלו בכך⁴. מצד שני עבודתו הנפלאה של החוקר הגדול בכתבי יד מן התלמוד, ר׳ ר״נ רבינוביץ — דקדוקי סופרים, אינה יכולה לעמוד לשימוש חוקרי לשון, כיון שהמחבר לא התייחס לבעיות לשון, וממילא אין רישומי משקפים (שלא באשמתו), את המצב המדויק מבחינת מחקר הלשון⁵. הוא הדין לקביעת ריאליה של תקופות שונות, שאינה יכולה לבוא לידי בירור, לפני שיהא קיים בטחון גמור בנוסחאות המקורות.

אעפ״כ נשמעים מפרק לפרק קולות נגד מה שקרוי בפיהם „מידה משונה ההולכת ומשתלטת בקרב חוקרים בדורנו, הלא היא הרדיפה אחר כתבי יד, ודבר ידע הוא שהמעתיק משתבש יותר מן הכותב מלבו. שכן הוא עשוי להכשל בדילוגים

1 ר' לאחרונה דיון מפורט בבעיות אלו, במבוא לפרק שירה, מהדורת מ. בית אריה (יצא בשכפול).

2 ר' „בדקי בתים“, לר״י לובצקי, עמ' 12. ויכוח של המחבר עם נויבויר, אודות בחינות שונות בהוצאות ראשונים.

3 ר' „לשון חז״ל“, י' קוטשר, ס' ילון עמ' 7—246.

4 ר' „מחקר הארמית של תלמוד בבלי“, י' קוטשר, לשוננו, כו, עמ' 150—149.

5 שם הע' 3.